

Prof. dr. Naglis Kardelis (VU)

Arvydo Šliogerio idėjų aktualumas Lietuvos filosofijai ir visai humanitarinei kultūrai

Pranešimo santrauka:

Siekdami suvokti ir įvardyti Arvydo Šliogerio idėjų aktualumą Lietuvos filosofijai ir visai humanitarinei kultūrai, turime atkreipti dėmesį į kai kuriuos šio filosofo mąstymui būdingus paradoksus, kurie ir atskleidžia anapus jų slypinčio tam tikro nuosaikaus ir sykiu inovatyvaus požiūrio galimybę bei kontūrus.

Antai vėlyvojo Šliogerio tekstuose aptinkame lietuviškojo mąstymo, paties filosofo vadinamo lietuviškuoju galvojimu, idėją, bet pats suvokimas, kaip toks mąstymas turėtų skleistis, paradoksaliai grindžiamas universaliosiomis klasikinės Vakarų filosofijos nuostatomis, pačiais europinio mąstymo pamatais, o ne kokiu nors filosofiskai stilizuotu etnocentriiniu „tautiniu“ mąstymu. Šliogeris parodo, kad įmanomas toks lietuviškasis mąstymas, kuris, nenustelbdamas filosofo individualaus mąstymo braižo ir nepaneigdamas autorinės filosofijos sąsajų su visa Vakarų filosofijos tradicija, kartu išlaiko glaudų ryšį su vieta, kurioje filosofuojama, ir įsipareigojimą jai. Šliogerio tekstai paliudija, kad lietuviškasis mąstymas, išsaugodamas ir net išryškindamas su filosofo gimtine – jo mąstymo gimtąja vieta – susijusią mąstymo autentiką, savo ruožtu papildančią tą autentiką, kuri kyla iš individualios, grynai asmeninės filosofo patirties bei autorinio mąstymo braižo, geba neprarasti visai europinės filosofijos tradicijai būdingo universalumo, idėjinio užmojo ir mąstymo akipločio. Pagal šliogeriškąją filotopijos – meilės gimtinei, gimtajai vietai – sampratą, būtent ta vieta, *topos*, kurioje gimstama ir filosofiskai mąstoma, išlikdama gimtine ir tėviške, kartu yra – atrodytų, paradoksaliai – ir kosmopolis. Tokiu būdu patį nuosaikų ir išmintingą patriotizmą, kylantį iš filotopinės nuostatos, Šliogeris suvokia tiesiog kaip kitą nuosaikaus ir išmintingo kosmopolitizmo, tiksliau tariant, kosmopoliškumo, įvardijimą, tad inovatyviai ir iš pirmo žvilgsnio paradoksaliai medijuoja ar net išsprendžia poleminių ginčą tarp siauraregiško agresyviojo nacionalizmo ir globalaus mankurtiškojo kosmopolitizmo. Pats novatoriškas šio paradokso sprendimas remiasi graikiškąja kosmo, kaip gražaus, darnaus, įribinto, įforminto ir prijaukinto pasaulio, o ne beribės neįaukios erdvės, kurioje nomadiškai be tikslo klajojama, samprata.

Kaip kitą itin vaisingą šliogeriškojo mąstymo paradoksą galima paminėti nuolatinę filosofo tekstuose regimą įtampą tarp metafizinės kalbos kritikos ir to fakto, kad pati ši kritika reiškia nuostabaus grožio ir subtilumo kalbą. Šis paradoksas, nulemtas įtampos tarp bekalbės transcendentinės tikrovės ir ją įvardyti siekiančios kalbos, išsprendžiamas reiškiant idėją, kad filosofinis mąstymas turi būti reiškiamas ne „stipria“ klasikinės metafizikos kalba, o „silpna“ nemetafizinio mąstymo ar kokios nors alternatyvios poklasikinės metafizikos – paties Šliogerio filosofijos atveju, autorinės šliogeriškosios metafizikos – kalba. Šliogeriškoji metafizika, jo tekstuose perteikta „silpna“ filosofine kalba, labai panašia į paprastą kasdienę kalbą, nors ir praturtinta autoriniais filosofiniais naujažodžiais, paradoksaliai ir novatoriškai išsprendžia klasikinės metafizikos ir ją griežtai atmetančio šiuolaikinio postmetafizinio mąstymo ginčą. Panašiu būdu, teigdamas, kad turime mąstyti ne apie grynąją imanenciją ir grynąją transcendenciją, kurios tradiciškai būtų griežtai atribojamos viena nuo kitos ir supriešinamos, o apie imanentinės transcendencijos fenomenus, Šliogeris paradoksaliai novatorišku būdu parodo, jog apie pamatinę tikrovę įmanoma mąstyti neredukuojant jos vien į grynąją transcendenciją ar vien į grynąją imanenciją, o išlaikant konceptualiąją pusiausvyrą tarp transcendencijos ir imanencijos polių.

Kaip dar vieną Šliogerio mąstymui būdingo paradokso pavyzdį galima pateikti jo tekstuose regimą paradoksalią įtampą tarp atožvalgos į visą tūkstantmetę Vakarų filosofijos tradiciją, ypač į senovės graikų bei idealistinės vokiečių filosofijos, taip pat į Heideggerio ir kai kurių prancūzų poststruktūralistų, antai Baudrillardo, idėjas, ir gebėjimo atsiriboti nuo bet kokių tiesioginių įtakų arba jas radikaliai įveikti. Galime spėti, kad būtent puikus pamatinių Vakarų filosofijos tekstų ir pamatinių europinio mąstymo idėjų išmanymas leido Šliogeriui suręsti tokį tvirtą savo paties mąstymo – autorinio mąstymo – pamatą ir atrasti tokį autentišką filosofavimo braižą, kitaip tariant, įsteigti tokią nepajudinamą autorinio mąstymo koordinačių sistemą, kad tiesiogiai remtis bet kokiomis tiesioginėmis kitų filosofų įtakomis tapo visiškai nebūtina. Šis paradoksas – ir sykiu jo sprendimas – atskleidžia, kaip įmanoma mąstyti savarankiškai, autentiškai, ir tuo pat metu išlaikyti autorinio mąstymo sąsajas su visa Vakarų filosofijos tradicija bei paskirais jos kontekstais.

Labai iškalbingas yra ir paskutinis paradoksas iš tų, kuriuos norėtume aptarti šiame pranešime, – būtent paradoksas, kylantis iš nuoseklaus, labai tvirto apsisprendimo filosofuoti gimtąją kalbą ir sykiu nepaprasto atvirumo tiems filosofinės raiškos horizontams, kuriuos brėžia senoji graikų kalba, vokiečių kalba ir kitos didžiosios Vakarų filosofijos kalbos. Rašydamas lietuviškai ir, iš pirmo žvilgsnio, paprasta kasdiene kalba, Šliogeris sykiu nepaliauja kūres įvairius autorinius filosofinius naujažodžius, kurių daryba atskleidžia mąstytojo siekį ir pajėgumą remtis tiek gimtosios lietuvių kalbos, tiek ir kitų kalbų, ypač senosios graikų, leksiniais ištekliais bei subtiliais semantiniais skirtingų kalbų niuansais. Savitas autorinis filosofinių veikalų rašymo stilius Šliogerio mąstymą bei rašymą paradoksaliai atskleidžia kaip lietuvišką, gimtakalbį, ir – netiesiogiai – tarptautišką tuo pat metu.

Arvydo Šliogerio filosofija yra – paradoksaliai – tuo pat metu ir itin radikali, ir labai nuosaiki. Ji parodo, kaip, neprarasdami filosofijos, humanitarikos ir pačios visuomenės pažangai būtino radikalumo, esminius pokyčius galime atlikti ramiai, oriai, nuosaikiai, neprarasdami sveiko proto ir neatmesdami to, kas atlaikė laiko išbandymus. Nuosaikysis Šliogerio filosofijos radikalumas mums siūlo mąstymo būdą, parodantį, kaip galėtume įveikti vis didėjantį susipriešinimą, skaldantį šiuolaikinę kultūrą, dabarties visuomenę ir visą šių dienų pasaulį. Būtent dėl šio alternatyvaus mums siūlomo mąstymo būdo Šliogerio filosofija – kaip visuma – ir išlieka tokia aktuali Lietuvos filosofijai ir visai humanitarinei kultūrai.